

J. R. R. Tolkien a proměňující moc příběhu I.

Pán Prstenů je jedno z nevlivnějších děl krásné literatury dvacátého století. Proč?

Fantazie je nástroj vnímání

čidlo, které ohledává neznámé krajiny a skryté roviny skutečnosti (srovnej E. Clapton, B. Hrabal)

JRRT v mládí psal básně: přítel se ho zeptal: Co znamenají? Odpověděl: Nevím, pokusím se to zjistit

umělecká inspirace jako vystupňovaná vnímavost, jako navštívení Múzou: zaznamenávání, objevování, mapování (viz důležitost map v Tolkienově díle)

„V jedné podzemní noře bydlel jeden hobit. - Netušil jsem, kdo hobiti byli, a rozhodl jsem se, že by bylo dobré to zjistit.“

Pána prstenů psal 14 let, Středozem objevoval 60 let

Když se Tolkien ve vyprávění děje dostal na určité místo, v některých případech nevěděl o nic víc než dějové postavy jeho vyprávění, co bude dál (L 231).

Nevěděl, proč se Gandalf zdržel a nedostavil se do hostince U skákavého poníka, když se ve vyprávění dostal k této situaci (L 217). Nevěděl, kdo je záhadná postava, která se v tomto hostinci zničehonic objevila (L 216). V rukopisném rozvrhu této epizody má poznámku: Who is Trotter? Poté, co se „Trotter“ poprvé objevil na jevišti jeho představitosti, snažil se přijít na to, kdo to je, zjistit, co je zač. A Aragorn, který se z něj nakonec vyklubal, nebyl první pokus. Tolkien se nějakou dobu domníval, že tento záhadný cizinec je jakýsi tajemný hobit.

Podobně byl překvapen, když se najednou před jeho vnitřním zrakem objevil Faramir. Tolkien o tom říká, že se mu od začátku líbil, a že ho nevymyslel, prostě najednou přišel do ithilienského lesa (L 79). Také o entovi Stromovousovi říká, že ho neznal, dokud ho nepotkal ve fangornském lese (L 334). A o Lórienu poznamenává, že o něm nic nevěděl, dokud se tam neocitl (L 216). Doly Moria znal původně jen jako jméno, ze kterého později vyrostl jejich příběh (L 216). O průběhu děje Tolkien opakovaně říká, že ho neplánoval, že se často vymyká kontrole, že se píše sám (L 34, 40, 104).

Jméno „doly Moria“

člověk je nadán vznešeným úkolem pojmenovávat skutečnost (Bible)

pravé jméno napovídá příběh pojmenovaného, vyjadřuje podstatu pojmenovaného

Tolkien miloval místopis staré Anglie – jména míst napovídají příběhy (jména jako Holostřevy, Drštěkryje, Hrdlořezy, Hostivař, Mrsklesy)

Miloval také staré herbáře: názvy bylin napovídají příběhy (kokoška pastuší tobolka, rdesno hadí kořen, svízel přítula)

Indiáni: za jménem se skrývá příběh: Ten, který tančí s vlky, Ta, která stojí s pěsti

jméno je miniaturní báseň – píseň o pojmenovaném

hudba řeči: zvukomalebná citoslovce (v řeči Rohirů se zrcadlí ráz krajiny, ve které žijí)

Jména se rozvíjejí v příběhy, příběhy se větví, propojují, zapouštějí kořeny - rozvíjí se předivo - až vznikne příběhový svět (Středozem, Narnie atd.) - lesní říše, bájná říše, Čarovná říše!

J. R. R. Tolkien a proměňující moc příběhu II.

Fantazie tihne k celistvosti

fantazie tvoří světy, vrcholem uskutečnění potenciálu fantazie je světotvorba – utváření či objevování světů

Tolkienova vědecká praxe: filologická archeologie

stopování vývoje jazyka proti proudu času, jazyk jako fosilie ducha, jako zkamenělá mysl, objevování dávných světů, slovo jako ozvěna dávného světa

Earendil – jitřní hvězda: ocitnout se v dávném světě

Takto „tvoří“ a zároveň „objevuje“ Středozem

Dvě nadání: básník s nesmírně bohatou fantazií, a zároveň pečlivý jazykovědec

Proč fantazie tihne k celistvosti?

JRRT: Člověk je (podle Bible) obrazem Stvořitele: Tvůrce tvoří tvůrce – v lidské umělecké tvorbě dochází k obohacování stvoření, je to jako zalistovávání stromu, rozhojňování krásy (Tolkien užívá obraz optického hranolu, který rozloží bílé světlo v barvy duhy)

Nebeský vypravěč – tvoří slovem, povolává k bytí to, co není, tím, že to vysloví, že to vypráví

Pozemský vypravěč – tvoří slovem, povolává k bytí to, co není, tím, že to vysloví, že to vypráví

Co se děje v příběhovém světě?

Náležitě utkaný příběhový svět je svébytné prostředí (Čarovné říše)

Lze do něj vstoupit, lze se ponořit do příběhového světa, ocitnout se v něm a spolu s dějovými postavami na vlastní kůži zakusit dobrodružství

Tato zkušenost je proměňující (iniciační zážitek), očištná koupel, pohled na svět doširoka otevřenýma dětskýma očima, „jako poprvé“

I hobiti vidí při návratu jiný Kraj, vidí domov jinýma očima

Obyčejné věci jsou „ozářeny prostředím“, díky drakovi objevují ještěrku, díky kentaurovi a pegasovi objevují koně

Očarování

(elfí umění): z „jako by“ se stane „kéž by“

Setkání s krásou probouzí v srdci člověka touhu, kterou nic pozemského nedokáže naplnit.

Literární zážitek tak může vést až na práh duchovní zkušenosti.

JRRT: Setkání s krásou probouzí stesk po ztraceném Ráji

Chlapec, který svačí studené hovězí, když si začne představovat, že jde o maso divokého bizona, kterého skolil přesně mířeným šípem vystřeleným z vlastního luku, najednou cítí, že maso je šťavnatější, protože je namočeno do příběhu.

(C. S. Lewis o proměňujících účincích Tolkienova díla)